

16. 12. 1986.

strani jezici

God. XV

1986.

Broj 2

Lingvistika, metodika

Aleksandar Kolka

ODNOSI MEĐU JEZICIMA U SVIJETU I JEZIČNA POLITIKA

UDK 800.83(100):327

Izvorni znanstveni članak
Primljen 15. 12. 1985.

SAŽETAK

Povijesni razvoj pokazuje da su civilizirani narodi bili prisiljeni međusobno komunicirati da bi zadovoljili svoje uzajamne ekonomske, kulturne i, osobito danas, znanstvene i informacijske potrebe. U svijetu postoje mnogi jezici, a neki se od njih bore za dominantan položaj u međunarodnoj komunikaciji jer to donosi prednosti u međunarodnim odnosima. U konkurenciji jezika uspijevaju oni kojima u određenim područjima ljudskih djelatnosti pomaže civilizacijski pritisak razvijenih i politički utjecajnih zajednica. Suvremena jezična karta svijeta je uvijek posljedica povijesnih razvoja, a uzroci njezinih promjena kriju se u postojećim odnosima u svijetu. Velika većina naroda mora upotrebljavati strane jezike u međunarodnoj komunikaciji, a izbor određenog stranog jezika (ili stranih jezika) koji će se učiti u škola, neizbježno uključuje izlaganje pojačanom utjecaju civilizacije koja je proizvela taj jezik. Stoga je izbor stranih jezika važno političko pitanje kojem se mora pristupiti sa stajališta strategija nacionalnog razvitka.

1. Spoznaja da je u izoliranoj društvenoj zajednici vrlo teško ostvarivati značajniji napredak tjera ljude već tisućama godina na učenje stranih jezika. Pisana nam povijest svjedoči da čovjek od davnih vremena nastoji upoznati i druge zajednice. Prvi impuls tom nastojanju zacijelo daje potreba za razmjennom dobarama i proizvodima, a slijedi ga znatiželja, težnja za boljim upoznavanjem ljudi i ideja s kojima dolazi u doticaj. Što su ljudske zajednice na višem stupnju civilizacijskog razvitka, to su i njihove međuovisnosti veće, a komunikacija među njima intenzivnija. To znači da je raspolaganje zajedničkim instrumentima razmjene informacija uvjet razvoja. A jedini sveobuhvatni instrument razmjene informacija odnosno komunikacije jest ljudski jezik, koji je istodobno i proizvod i sastavnica određene kulture. U svijetu se, međutim, govore brojni jezici i samo neki od njih na određenim prostorima postaju in-

strumentima međunarodnog komuniciranja. Prema tome većini sudionika međunarodne komunikacije instrument je strani jezik. U suvremenim društvima strani su jezici predmet kulturne i obrazovne politike i tretiraju se kao element planiranja društvenog razvoja.

2. Proučavanje prošlosti omogućava nam bolje razumijevanje uloge stranih jezika u međunarodnoj komunikaciji. Tako, na primjer, danas znamo da se diplomatska prepiska egipatskih faraona i kraljeva Babilona, Hatija, Mitanija, Sirije i Palestine odvijala na akademskom (babilonsko-asirskom) jeziku u 14. stoljeću prije nove ere. Akademski je, pak, jezik bio od trećeg tisućljeća prije nove ere pa sve do početka nove ere državni jezik moćnih mezopotamskih država Babilonije i Asirije (vidjeti: Vandenberg, str. 61—78). Kada su se Aramejci potkraj 12. st. pr.n.e. domogli babilonskog prijestola, uspjeli su nametnuti svoj kulturni utjecaj, dakle i svoj jezik, čitavom Prednjem istoku i zatrdžati ga još stoljećima nakon što su u 8. st. pr.n.e. izgubili svoj politički utjecaj (vidjeti: Simeon, sv. I, str. 100). I latinski, prvobitno jezik Rima i okolice, jačanjem i širenjem rimske države izrastao je u moćan instrument međunarodne komunikacije, osobito u trgovačkim i vojnim poslovima, na velikim prostorima zapadnih dijelova Carstva. Latinski je također uspio obilat nadživjeti državu koja ga je proširila, dobrim dijelom zahvaljujući i tome što je postao službenim jezikom katoličke crkve. Sve do sredine 19. št. znanstvenici i političari Evrope služe se latinskim. U Hrvatskoj je svoj službeni status očuvao sve do 1847. I danas je jezik Vatikana. Ipak, nijedan od navedenih jezika, odabranih stoga jer su u ovim dijelovima svijeta, oko Sredozemlja, dugo dominirali, ne igraju više nikakvu ulogu u međunarodnoj komunikaciji. Ovi nam primjeri pokazuju da postoji jasna veza odnosa između jezičnih zajednica i uloge njihovih jezika u međunarodnoj komunikaciji, uloga koja je uvijek posljedica dijalektičkih napetosti u historijskim tokovima na određenim međunarodnim scenama.

3. Naše je doba obilježeno naglim širenjem međunarodnih komunikacija, osobito distribucijom informacija posredstvom radija i televizije, te masovnim putovanjima brzim i pouzdanim prometnim sredstvima iz svih krajeva svijeta u sve krajeve. Prvi puta u povijesti stvorene su međunarodne organizacije koje uključuju skoro sve zemlje našeg planeta. Strane jezike danas uče milijuni ljudi, od djece u vrtićima preko učenika i studenata do odraslih, i važan su dio obrazovnih programa. U međunarodnoj razmjeni informacija danas se sudjeluje masovno. To, naravno, otvara niz pitanja, od kojih mnoga još nisu ni otvorena, a kamoli riješena. Tematski se međunarodna komunikacija može dijeliti na onu univerzalnu — o sadržajima koji su sastavnice svjetske civilizacije (npr. tehnika, industrijska tehnologija, prirodne znanosti i matematika, najraširenije igre i sportovi itd.), i na onu koja uključuje sadržaje obilježene etničkim kulturama. A ova druga uključuje znanje i vjerovanja koja se u raznim kulturama ne podudaraju u svim aspektima. Međutim, značenja riječi i rečenica uvijek se isprepliću s tim našim znanjima i vjerovanjima, i u punoj mjeri funkcioniraju samo u autentičnom kulturnom kontekstu (vidjeti: Downes, str. 266. i dalje).

4. Da bismo mogli raspravljati o nekom pitanju, moramo najprije razjasniti osnovne pojmove i termine. Uobičajeno je govoriti o svjetskim jezicima, koje stručna literatura najčešće definira kao jezike koji se mnogo upotrebljavaju u svijetu i koji imaju veliko kulturno, ekonomsko ili političko značenje. (vidjeti: Simeon, II sv. str. 570).

Ipak, ovakva je definicija nedovoljno određena, jer je nemoguće utvrditi, kako zbog nedostatka odgovarajućeg instrumentarija praćenja tako i zbog praktičnog izmicanja kontroli, što znači mnogo upotrebljavati. Slijedom toga ne možemo egzaktno odrediti ni što ima veliko značenje. Stoga je bolje potražiti definiciju koja ne implicira mjerenja. Svjetski jezik možemo definirati i kao univerzalni instrument međunarodne komunikacije (vidjeti: Kolka', str. 10). To znači da bi u svakoj jezičnoj zajednici u svijetu morao postojati neki društveno značajniji broj govornika određenog svjetskog jezika, koji bi posredovali u međunarodnoj razmjeni informacija u svim područjima ljudskih aktivnosti za koje ta zajednica pokazuje namjere da ih obogati te kovinama drugih zajednica. Svaka je međunarodna razmjena interkulturalna u onoj mjeri u kojoj se razmjenjuju informacije o proizvodima materijalne i duhovne kulture. No, kako je u razvoju matematike i prirodnih znanosti stvoren fond informacija internacionalnog karaktera, koji pripada te kovinama svjetske civilizacije, te ga je kao takvog nemoguće svrstati u inventar samo jedne kulture i njezine civilizacije, svjetski jezik bi posredovao i u međunarodnoj komunikaciji univerzalnog karaktera. Dakle, možemo razlikovati dva sloja međunarodne komunikacije — interkulturalni i univerzalni. Međutim, u povijesti čovječanstva nijedan jezik do sada nije uspio zauzeti totalitet međunarodne i interkulturalne komunikacije, pa je bolje i ispravnije govoriti o dominantnim jezicima u svijetu nego o svjetskim jezicima.

5. Današnja jezična karta svijeta nije nastala preko noći i ne može se preko noći ni promijeniti, ali će se, kao i ranije, i dalje postupno mijenjati. A predviđanje promjena bitno je za dugoročnije planiranje jezične politike.

Živimo u razdoblju ubrzanih promjena, što se odrazilo i na uočljivim pomacima u međujezičnim odnosima. Nakon prvog svjetskog rata osnovana je Liga naroda u kojoj je službeni jezik bio francuski. Izbijanje drugoga svjetskog rata donijelo je raspad Lige naroda, a njegov kraj stvaranje Organizacije ujedinjenih naroda (OUN). Službeni i radni jezici OUN-a u početku su bili engleski i francuski, a kasnije su im se počeli pridruživati i drugi: ruski, španjolski, kineski, arapski i njemački. Uvođenje novih jezika, naravno, nije bilo izraz naraslih komunikacijskih potreba članica, nego prestiža pojedinih zemalja, ili grupa, u međunarodnim odnosima. Za većinu je službeni ili radni jezik ionako strani, a upotreba više jezika ne olakšava, nego otežava komuniciranje (vidjeti: Piron). U međunarodnim sportskim organizacijama pretežu engleski i francuski. U Međunarodnom olimpijskom komitetu službeni su jezici engleski i francuski, a radni ruski, španjolski i njemački. To znači da se na natjecanjima rezultati objavljuju na službenim jezicima i jeziku zemlje domaćina, u protokolarnim prilikama predstavnici MOK-a moraju izabrati jedan od dva službena jezika, dok se radni jezici mogu upotrebljavati na sjednicama. U međunarodnoj nogometnoj federaciji (FIFA) upotrebljavaju se engleski, španjolski, francuski i njemački. Članice međunarodne policijske organizacije, kojih je 1983. u Interpolu bilo 135, informacije o kriminalcima mogu razmjenjivati na francuskom, engleskom, španjolskom i arapskom. Tako bismo mogli i dalje nabrajati primjere o jezičnim odnosima u međunarodnoj komunikaciji sa stajališta položaja pojedinih jezika u svjetskim organizacijama. Međutim, ove ilustracije govore više o formalnom statusu tih jezika, koji u velikoj mjeri ovisi o sadašnjem ili prijašnjem političkom utjecaju pojedinih zemalja, nego stvarnom značenju u upotrebi. U nekoj međunarodnoj organizaciji dva ili više jezika mogu biti po svom statusu ravnopravni,

ali nam samo statistička analiza učestalnosti njihove upotrebe može odgovoriti na pitanje o stvarnom položaju u komunikaciji.

6. U svijetu vladaju odnosi nesmiljene jezične konkurencije, kada se radi o međunarodnoj i interkulturnoj komunikaciji. U stvari, radi se o odnosima među zajednicama koji uključuju i jezične odnose. Zajednice, pak, mogu biti nacionalne, kulturne, jezične itd. Pokušat ćemo definirati samo ovu posljednju. Jezična zajednica je ona zajednica u kojoj njezini pripadnici svoje ukupne potrebe u komunikaciji prirodnim jezikom ostvaruju pretežno na jednom jeziku ili njegovoj varijanti. Jedan jezik može, prema tome, biti istodobno i proizvod i konstitutivni element jedne, ali i više kulturnih i nacionalnih zajednica (vidjeti: Fishman, str. 42—46; Kolka², str. 30—31).

Odnose među jezicima u svijetu možemo proučavati na temelju broja govornika (izvornih i onih drugih), arealne rasprostranjenosti i vrste pritiska koje pojedini jezik vrši na druge (politički, kolonijalni, civilizacijski). U naše vrijeme civilizacijski pritisak je neosporno najznačajniji faktor širenja jezika preko granica njegove zajednice. Taj je pritisak moguće raščlaniti na više elemenata od kojih su najvažniji oni koji se zasnivaju na ekonomskoj, tehnološkoj, znanstvenoj, informacijskoj i kulturnoj moći. Ovi elementi ne djeluju podjednakim intenzitetom, niti su u primjeru svakog pojedinog dominantnog jezika svi zastupljeni, ali što ih se više udruži, to će i civilizacijski pritisak biti jači. Dok kolonijalni i politički pritisak (koji imaju i te kako jako izražene ekonomske i kulturne pretenzije) organizirano razaraju zatečene društveno-ekonomske odnose i kulturu s ciljem porobljavanja i eksploatacije i na jezičnom planu rezultiraju glotofagijom (vidjeti: Calvet, str. 75 i dalje), civilizacijski pritisak djeluje silom okolnosti i na jezičnom planu spontano prodiru u sistem domaćeg jezika putem posuđivanja na razini leksika i unošenja nekih novih elemenata u sintaktičku strukturu.

7. Današnje jezične odnose u svijetu, u pojedinim njegovim dijelovima, možemo objasniti jedino na osnovi jezične povijesti koja je nerazdvojni dio kulturne povijesti. U Evropi je francuski jezik još u XII—XIII stoljeću uspio zauzeti mjesto drugog jezika vladajućih slojeva, dok je prvo čvrsto držao latinski. Ova činjenica sama po sebi mnogo govori o prestižu francuske kulture i političkoj i ekonomskoj snazi zemlje. No, uspon se francuskog usporava početkom XVIII stoljeća. Francuska se u XVII stoljeću razvila u kolonijalnu silu, ali je u sukobima sa suparničkom Engleskom izgubila trgovačku i ratnu mornaricu. Mir u Utrechtu 1713. diktira Engleska i on znači potiskivanje Francuske i Španjolske. Englesko-francuski kolonijalni rat za Ameriku i Indiju 1755—1763. definitivno potvrđuje premoć prve sile (vidjeti: Povijest svijeta, str. 493). Novonastali globalni odnosi ekonomskih i vojnih snaga nosili su u sebi i klicu promjena na jezičnoj karti svijeta. Ipak, nijedan jezik jednom osvojeni prostor ne napušta tako lako. Francuski je još dugo vremena ostao jezikom evropske aristokracije i dvorova, ali i konkurent latinskom u znanosti i nauci. Svestrani njemački genije Leibniz (1646—1716) svoja najvažnija djela piše na francuskom. Pruski kralj Friedrich II Veliki (1712—1786) nije samo govorio francuski, nego je na tom jeziku pisao i svoje memoare. I danas francuski pripada redu dominantnih jezika, bez obzira na to što je u povlačenju, jer vrši, zahvaljujući tome što je Francuska jedna od najrazvijenijih zemalja, civilizacijski pritisak na pojedine regije svijeta.

8. Usporedba današnje jezične situacije u svijetu s poviješću kolonijalizma pokazuje čvrstu međusobnu povezanost. Pet je evropskih naroda osvajalo ko-

lonije u prekomorskim zemljama od XVI stoljeća na dalje — Englezi, Francuzi, Nizozemci, Portugalci i Španjolci. (Ruska su osvajanja išla kopnom na istok.) Kolonijalisti nisu samo osvajali nove teritorije, nego i rastakali zatečene kulture, u čemu je nametanje jezika kolonizatora pripadalo efikasnijem instrumentima. Sadašnje odnose među jezicima svijeta ilustrirat ćemo tabelom u koju ćemo unijeti podatke o broju izvornih govornika, arealnoj rasprostranjenosti i statusu nekih od najznačajnijih jezika.

1 Jezik	2. Broj izvornih govornika	3. Broj zemalja	Status jezika:		
			a) Prvi	b) Drugi	c) Treći ili četvrti
1. kineski	950.000 000	2	2		
2. engleski	300 000 000	46	27	19	
3. španjolski	200 000 000	21	18	2	1
4. hindski/urdu	180 000 000	2	2		
5. ruski	153 000 000	1	1		
6. arapski	120 000 000	21	18	3	
7. japanski	108 000 000	1	1		
8. njemački	100 000 000	6	4	1	1
9. portugalski	100 000 000	8	7	1	
10. francuski	80 000 000	28	15	12	1
11. talijanski	60 000 000	3	2		1

(Procjene broja govornika prema: Škiljan, str. 23—26, i Velikom atlasu svijeta. Podaci o broju zemalja u kojima pojedini jezici imaju status službenih ili državnih jezika prema Tošoviću.)

Premda broj zemalja u kojima se određeni jezik upotrebljava kao službeni može biti vrlo velik, broj govornika je u mnogim slučajevima ograničen jer njime vlada samo manji broj obrazovanog stanovništva. Osim toga jedan te isti jezik može imati službeni status u velikoj i vrlo maloj zemlji kao na primjer engleski u golemoj Indiji i na otočnoj državi Nauru. Tabela jasno pokazuje veliku disperziju jezika nekadašnjih kolonijalnih sila, kojoj konkuri- ra jedino arapski čiji se položaj ne može objasniti bez proučavanja širenja is- lama (vidjeti: Tanasković, str. 121—123).

9. Neosporno je da za osvajanje dominantnog položaja u međunarodnoj komunikaciji nije odlučno da li iza nekog jezika stoji brojna jezična zajednica, nego povijest jezičnih odnosa, dok perspektive nekog jezika ovise o civilizacijskom pritisku koji njegova zajednica vrši na ostale. U međunarodnoj komunikaciji danas dominira engleski, koji se približio statusu svjetskog jezika prema našoj definiciji. Kineski, pak, iza kojega stoji najbrojnija jezična zajednica, nema nikakvu značajniju ulogu u međunarodnoj komunikaciji. Francuski je neosporno značajniji u međunarodnoj komunikaciji od portugalskog jer je civilizacijski pritisak francuskog dovoljno snažan da brani pozicije koje je u povijesnim zbivanjima stekao.

Izvorne govornike engleskog nalazimo na četiri kontinenta okupljene u privredno vrlo razvijenim zajednicama. Kao službeni jezik zastupljen je na svim naseljenim kontinentima, što znači da njime vlada kao drugim jezikom,

dakle alternativnim jezikom izražavanja potreba u vlastitoj kulturi, još je dan vrlo velik broj govornika koji nije obuhvaćen terminom izvorni govornici (vidjeti: Christophersen, str. 30). Podaci s tabele iz odjeljka 8 ne mogu sami po sebi objasniti razloge dominacije engleskog. Premda ne možemo potcijeniti kolonijalnu osnovu njegove ekspanzije, pravi uzrok njegovog daljnijeg položaja je u civilizacijskom pritisku bez presedana u historiji, koji je u našem vremenu naglo porastao zahvaljujući brzom napretku tehnike i tehnologije prometa i informiranja. Danas se na engleskom tiska, prema procjenama, oko 80% svih naučnih publikacija i oko 50% ukupne periodike, emitira se oko 60% programa radiostanica u svijetu itd. Sjedišta većine najmoćnijih transnacionalnih kompanija, preko kojih se ostvaruje oko polovice međunarodnog investiranja, nalaze se u SAD ili Velikoj Britaniji (vidjeti: Sauvant-Mennis) Engleski je postao prevladavajućim jezikom elektronike, međunarodnog poslovanja, ekonomske propagande, svemirske tehnologije, međunarodnog zračnog i pomorskog transporta, industrije zabave, diplomacije itd. Stoga nisu pretjerane procjene da danas oko 700 000 000 ljudi govori engleski kao materinski, drugi ili strani jezik, odnosno svaki šesti stanovnik zemlje. To ujedno znači da broj neizvornih govornika znatno premašuje ukupan broj pripadnika jezičnih zajednica engleskog.

10. Povijest dokazuje da nema trajnog stanja u odnosima među narodima, da je sve u neprestanom kretanju i dijalektičkoj napetosti među suprotnostima i da ukupnost odnosa utječe na promjene u pojedinim dijelovima. To vrijedi i za položaj jezika u međunarodnoj komunikaciji, a i ljudi i naroda u odnosu na jezike. U nedemokratskim društvima i jezici su bili dostupni prvenstveno povlaštenim slojevima. Strani jezici su nekada bili dostupni općeobrazovnog standarda. U naše vrijeme širenjem masovnog obrazovanja i strani jezici su sve dostupniji širokim slojevima, jer su u pravilu dio općeobrazovnog standarda i predmet obrazovne politike. No, strani jezici su i sredstvo širenja utjecaja u širokom rasponu od ekonomskih pa do ideoloških, ali i otvaranja prema svijetu u interesu vlastitog razvoja i napretka. Jasno je da povećavanje broja govornika stranih jezika u nekoj zajednici znači civilizacijski napredak, koji istodobno tu zajednicu izlaže sve većem pritisku stranih kultura. Ovo drugo ponekad potiče pojave obrambenih mehanizama radi očuvanja vlastitog kulturnog identiteta. Tako se na primjer u Francuskoj, paralelno s akcijom opremanja srednjih škola računalima, radi zaštite francuskog jezika, jer je većina programskih jezika orijentirana na engleski, razvija nov programski jezik zasnovan na francuskom.

Za dugoročniju jezičnu politiku važno je procijeniti i predvidjeti dalja kretanja u jezičnim odnosima. Francuski je još uvijek u igri kao regionalni konkurent engleskom u Africi. No, premda je to jezik velike kulture koja stoljećima zrači u svijet, ipak je pariški simpozij »Expolangues« (II/1985) pokazao da mnogi vjeruju da bi u budućnosti engleskom mogao konkurirati španjolski.

Od slavenskih jezika ruski je sa svojom mnogobrojnom zajednicom izvornih govornika, kojoj valja dodati oko 60 000 000 onih koji njime vladaju kao drugim jezikom u SSSR-u, te 23 000 000 osoba koje ga uče izvan SSSR-a, potencijalni konkurent dominantnim germanskim i romanskim jezicima. Premda rusku zajednicu ne karakterizira prostorna distribucija, nego koncentracija, što je strateški nepovoljnije, iza nje stoji velika politička i privredna

snaga s moćnom znanošću i tehnologijom u mnogim područjima. Osim toga doprinos ruske kulture na području književnosti, scenskih i drugih umjetnosti, pa filozofije, razvoju drugih kultura je značajan. Ruski je ambicioznije prodore učinio tek nakon drugoga svjetskog rata, a hendikepiran je relativnom zatvorenošću sovjetske tehnologije i znanosti, čime se umanjuje njegov civilizacijski pritisak.

Njemački jezik gubi teren. Početkom sedamdesetih učilo ga je oko 20 000 000 osoba, a sada svega 15—16 000 000. Od ukupnog broja učenika oko polovice otpada na one iz Istočne Evrope, te je po svemu sudeći sveden na pretežno evropski regionalni instrument međunarodne komunikacije. Uspion njemačkog bio je povezan s usponom njemačke znanosti i tehnike. Do drugog svjetskog rata u Njemačku je otišlo dva puta više Nobelovih nagrada za prirodne znanosti nego u SAD, pa je posve prirodno da je postao značajnim stručnim međunarodnim jezikom. Međutim, nakon 1945. došlo je do preokreta — centar zapadne znanosti i tehnologije premjestio se u SAD, te na svaku Nobelovu nagradu dodijeljenu njemačkoj znanosti blizu devet odlazi preko Atlantika (vidjeti: Altman).

Na kraju moramo postaviti pitanje naziru li se već danas mogući konkurenti pobrojanim dominantnim jezicima? Japan je danas zemlja izuzetne ekonomske ekspanzije, koja u nekim tehnologijama nadmašuje američke i evropske konkurente, te je prirodno da se u mnogim zemljama budi interes za učenje japanskog. Teško je vjerovati da sadašnje otvaranje Kine neće potaći neke pomake i u jezičnim odnosima u svijetu. Opći jezik komunikacije u Istočnoj Africi, svahili, sa svojih oko 40 000 000 govornika (četvrtina izvornih), zbog zaostalosti u ekonomskom i tehnološkom pogledu crnog kontinenta nema nužnog civilizacijskog pritiska da bi konkurirao dominantnim jezicima, ali ima mnogo političkih razloga da mu se širi komunikacijski prostor u crnoj Africi. Arapski, jezik velike civilizacije i izuzetno vitalne religije — islama, pokazuje pretenzije da širi svoj komunikacijski prostor.

Od kraja prošlog stoljeća dosta se radi na umjetnim međunarodnim jezicima. Jedini koji je do sada uspio jest Zamenhofov esperanto. No, premda se neusporedivo lakše uči od bilo kojeg prirodnog jezika, te iako je u svojoj stoljetnoj povijesti u svijetu našao brojne pristaše (govori ga oko 10 000 000 ljudi u 103 zemlje) i pokazao životnost i prilagodljivost potrebama, nije uspio osvojiti značajnije mjesto u svjetskim komunikacijskim tokovima. Plemenita ideja i moralni razlozi nisu dovoljno jaka sila da kompenziraju nedostatak civilizacijskog pritiska. Stoga u doglednoj budućnosti ne treba očekivati da će umjetni jezici uspješno konkurirati prirodnim jezicima u svijetu sukobljenih interesa.

11. Jezična politika mora se voditi u totalitetu — obuhvaćati vitalna pitanja primarnog i jedinog univerzalnog instrumenta komunikacije u zajednici (službenog i za većinu materinskog jezika) i sekundarnih instrumenata (drugog jezika u višejezičnim zajednicama, stranih jezika), jer se samo tako mogu obuhvatiti problemi razvoja ukupnog komunikacijskog potencijala zajednice. Ova se pitanja na različite načine rješavaju u raznim zemljama. Za zemlje u razvoju jezično pitanje »nije samo tehnički problem komunikacije, već svakodnevna dimenzija različitih aspekata kulturnog, političkog i ekonomskog života« (vidjeti: Cvjetičanin, str. 76). Za zemlje zapadne Evrope pitanje službenih jezika je riješeno, standardizacija provedena, premda su u nekim zemljama politizirani i pojačani otpori potisnutih jezika (npr. katalonskog u Špa-

njolskoj), dok se strani jezici najčešće, u skladu s prevladavajućim ideološkim konceptima zapadnih demokracija, tretiraju prvenstveno kao individualne potrebe, odnosno dio obrazovanja koji će zadovoljiti osobne obrazovne potrebe i pridonijeti socijalnoj i profesionalnoj konkurentnosti pojedinca. Taj se zaključak nameće, ako proučimo kako se sve opisuju ciljevi i zadaci nastave stranih jezika u tim zemljama (vidjeti: *Contributions...*). Neosporno je, međutim, da je društvena potreba za ovladavanjem stranim jezicima obrnuto proporcionalna s civilizacijskom snagom zemlje — što je stupanj ukupne razvijenosti ekonomike, znanosti i tehnologije niži, to je potreba za stranim jezicima veća, i obrnuto. Znači da slabija razvijenost zahtijeva pojačano društveno planiranje i usmjeravanje osobnih potreba za stranim jezicima. Uspješnost razvoja ovisi i o sposobnosti otvaranja prema svijetu u cjelini, a ne samo prema nekim njegovim dijelovima. To pak omogućava samo visok komunikacijski potencijal zajednice (velika jezična moć), koji čini broj govornika stranih jezika, lepeza stranih jezika kojima u zadovoljavajućoj mjeri vlada značajniji broj govornika, raznovrsnost jezičnog znanja tih govornika (sposobnost komuniciranja o većem izboru tema) i upotrebljivost određenog stranog jezika s obzirom na specifične potrebe kao što su one u privrednim odnosima, znanosti, kulturi itd. Po prirodi stvari politika prema stranim jezicima ne mimoilazi ni materinske jezike, što se može pratiti izučavanjem pojave jezičnog posuđivanja. U svakom slučaju jezična politika mora osigurati kontinuitet, ali i regulatore postupnih promjena.

LITERATURA

- Altman, Gavro: »Koliko vredi Evropa; *Komunist* od 30. XI 1984.
 (Calvet, Louis-Jean) Kalve, Luj Žan: *Lingvistika i kolonijalizam*; Beogradski izdavačko-grafički zavod (BIGZ), 1981.
Contributions to a renewal of language learning and teaching; Council of Europe, Strasbourg, 1983.
 Christopheresen, Paul: *Second Language Learning*; Penguin Education, 1973.
 Cvjetičanin, Biserka: »Jezično pitanje u zemljama u razvoju»; u studiji: *Kultura i novi međunarodni ekonomski poredak*, Beograd, 1982.
 Downes, William: *Language and Society*; Fontana Paperbacks, London, 1984.
 Fishman, Joshua A.: *Sociologija jezika*; IGKRO Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1978.
 Kolka,¹ Aleksandar: »Društveno planiranje stranih jezika«; *Strani jezici* br. 1—2, Zagreb, 1983.
 Kolka,² Aleksandar: *Uvod u multidisciplinarn pristup nastavi stranih jezika*; Školske novine, Zagreb, 1983.
 Piron, Claude: »Jezici Ujedinjenih naroda«; glasilo Saveza esperantista Hrvatske *Tempo* br. 2, Zagreb, 1982.
 Sauvant, Karl-Mennis, Bernard: »Socio-kulturne investicije i međunarodna politička ekonomija odnosa Sjever—Jug; uloga transnacionalnih poduzeća; *Marksizam u svetu* br. 11—12, Beograd, 1981.
Povijest svijeta; Naprijed Zagreb, 1976.
 Simeon, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*; Matica hrvatska, Zagreb, 1969, sv. I i II.
 Škiljan, Dubravko: *Pogled u lingvistiku*; Školska knjiga, Zagreb, 1980.
 Tanasković Darko: »Nacija i jezik u suvremenom arapskom svetu«; *Sveske*, Institut za proučavanje nacionalnih odnosa CK SK BiH, br. 5-6/1984.
 Tošović, Branko: »Rješavanje jezičkog pitanja u SSSR-u«; *Sveske*, Institut za proučavanje nacionalnih odnosa CK SK BiH, br. 5-6/1984.
 Vandenberg, Philipp: *Nofretete*; Stvarnost, Zagreb.
Veliki atlas svijeta; Mladinska knjiga, Ljubljana i Prosveta, Beograd, 1974.

RELATIONS BETWEEN LANGUAGES IN THE WORLD AND LINGUISTIC POLICY

Summary

Throughout history civilized nations communicate in order to satisfy their mutual economic, cultural and, especially in these days, scientific and informatory needs. There are many languages in the world and all the time some of them compete for dominant position in the international communication, because it bears advantage in international relations. In this competition succeed first of all languages supported by the pressure exercised in certain fields of human activities by advanced and politically influential civilizations. The contemporary linguistic map is always a consequence of historical developments and the cause of its change is in the existing relations in the world. The vast majority of nations have to use foreign languages in international communication, and the choice of a particular language (or languages) that is to be taught in schools involves the inevitable exposure to increased influence of the civilization that has produced that very language. Therefore the choice of a foreign language is an important political question that should be dealt with from the point of view of the strategy of national development.